

Dues llengües per a una missa?

El camí de la llengua pròpia a l'església valenciana no ha estat (ni és) fàcil. Les gestions perquè s'accepti una traducció dels textos litúrgics del llatí al 'valencià', a més de la que ja hi ha, oficial, al 'català', torna a posar sobre la taula una qüestió candent.

“Hi ha qui m'ha dit: és que té un títol molt fort. Jo els responc: 'Sí? Però si hi ha un interrogant!'”.

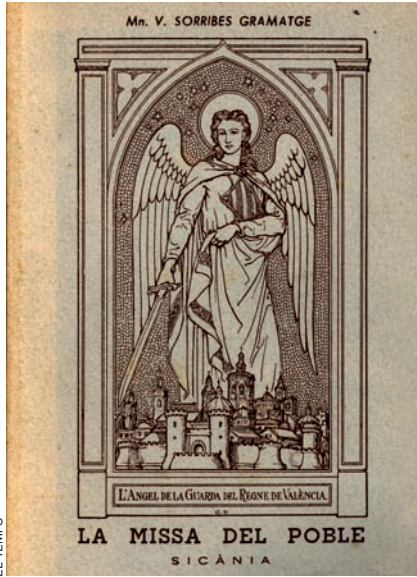
Llorenç Gimeno és rector a Algemesí i explica els seus tocs d'ironia amb un somriure discret, a estones fins i tot trist. El tema que li ha encès totes les alarmes no es presta a fer-ne broma, i se li nota als ulls, al gest pre-

ocupat i en un escrit que ha adreçat a amics i coneguts, també a aquest setmanari.

I quin és el títol “fort”? “Un altre atac a la unitat de la llengua?” (amb interrogant, efectivament). La causa que l'ha impulsat a escriure? La carta adreçada per una seixantena de preveres (és a dir, i en terminologia de l'església catòlica, els clergues que

han rebut els ordres majors i presideixen la celebració de l'eucaristia) a l'actual arquebisbe de València, Carlos Osoro, per demanar-li que insti “els bisbes de Sogorb-Castelló, Oriola-Alacant i Tortosa” per tal que es proposi “a la Conferència Episcopal Espanyola la traducció de la totalitat dels textos litúrgics al valencià”.

Explica Gimeno que aquesta carta

EL TEMPS

Portada de *La missa del poble*, de Vicent Sorribes, amb dibuixos de Cabedo Torrens, editada per Sicània el 1958.

no esmenta els noms de les persones que, en temps més difícils, van obrir un camí important per a la normalització lingüística de la pràctica litúrgica catòlica al País Valencià, amb les figures destacades del pare Pere Riutort i del lingüista Manuel Sanchis Guarner al capdavant (els quals, precisament per això, van patir atacs barroers i fins i tot brutals, de paraula i obra, per part de la caverna que estrenava, els anys 70, el vestit blaver). I que també s'oblida d'anomenar d'on va venir l'impuls i l'esforç i la materialització per publicar la Bíblia Valenciana Interconfessional (BVI): "La va editar Saó, però m'imagina que el nom, igual com els del pare Riutort o el de Sanchis Guarner, els devia semblar massa catalanista." Silenci, per tant.

Més enllà d'aquesta ocultació, però, on és el possible "atac a la unitat de la llengua" que estremeix mossèn Gimeno? Doncs en el fet que, si tot plegat acaba anant endavant, ens trobarem que els textos litúrgics catòlics tindran, a la pràctica, dues traduccions del llatí: una al *català* i una altra al *valencià*. Talment com si es tractés de dues llengües diferents.

El cas és, raona Gimeno, que per molt bona que sigui la voluntat que haurà impulsat la majoria dels signants de la carta, a la pràctica, "aquesta versió serà tard o d'hora un producte secessionista".

El desert? Malgrat les dificultats amb què s'han trobat (i es troben) fidels i rectors que, del País Valencià estant, vulguin dir o oir la missa en la llengua del país (actualment, els càlculs se situen en un minso 5% per als oficis en català, que es redueix a zero en el cas de la ciutat de València), igual com hi ha hagut entrebancs hi ha hagut també persones disposades a saltar-los.

L'extensió d'una pràctica que hauria de ser majoritària és, de fet, com raona Llorenç Gimeno, sobretot qüestió de voluntat jeràrquica: "Això depèn molt de l'actitud del bisbe: si el bisbe fera una missa la setmana en valencià a la seu, segur que el 30% dels capellans dirien: 'Vinga, nosaltres també.'" Quan aquesta voluntat no hi és (o hi és contrària), entren en joc consciències i impulsos particulars. I és d'aquesta manera, des del convenciment i la determinació, que durant anys s'han anat cobrint els buits, oferint eines que permetessin, a qui sí que en tingués la voluntat (tot i el contraexemple jeràrquic), de dur a missa la variant valenciana del català. Han tingut un camí difícil, però l'han fet. El paisatge, gràcies a ells, no és pas un desert.

Tanmateix, "la carta a l'arquebisbe posa un èmfasi especial a ometre tota possible referència a la catalanitat del valencià, i se suprimeix el nom del pare Pere Riutort en parlar del *Llibre del poble de Déu*, missal i cantoral popular per a les celebracions de diumenges i festius autoritzat pels bisbes valencians l'any 1974", explica Llorenç Gimeno. I continua: "Igualment s'hi suprimeix el nom de l'editorial Saó, responsable de l'edició de la Bíblia Valenciana. I s'hi omet el treball d'un grup de preveres de Castelló que ara fa dos anys editaren particularment els *Leccionaris de la missa de diumenges i festes*". Al capdavant, la pregunta és òbvia: "Per què no s'utilitzen tots aquests treballs i es prenen com a fonaments dels possibles textos litúrgics valencians?". Sí: per què no?

Els vents conciliaris. Entre els papers que guarda amb cura mossèn Gimeno, hi ha un petit opuscle amb el tacte fi dels anys que fa que corre pel món: és *La missa del poble*, tot just 36 pàgines amb l'ordinari de la missa i les

corresponents explicacions perquè els creients en coneguessin el significat. La va editar Vicent Sorribes (València, 1903-1986), capellà de Rocafort (Horta), l'any 1958, en un català "absolutament normatiu", destaca Gimeno.

En tot cas, va ser amb el nou vent que va bufar arran del concili Vaticà II que se celebrà entre el 1962 i el 1965, que va prendre empena la reivindicació de l'ús de la llengua pròpia també al País Valencià: la constitució *Sacrosanctum Concilium* obria la possibilitat que ja no fos el llatí l'única llengua acceptada a missa i que, per tant, es poguessin emprar, en determinades parts de la litúrgia, les anomenades *llengües vernacles*. La jerarquia valenciana, tanmateix, no va trobar oportú d'aprofitar l'ocasió. Tal com apunta Vicent Canet al seu treball "El valencià en l'església: 1707-2007", publicat a l'*Anuari de l'Agrupació Borrianenca de Cultura*, hi va haver una "agradable excepció" a la diòcesi de Sogorb Castelló: "Durant el pontificat del bisbe Josep Pont i Gol (1951-1972), la litúrgia en valencià va anar implantant-se amb certa normalitat, permetent el bisbe la pertinent adaptació de textos litúrgics catalans a les formes dialectals valencianes per utilitzar-los en parròquies de la diòcesi. Aquesta normalitat va continuar durant l'episcopat de Josep-Maria Ca-

Mossèn Gimeno: "Aquesta versió serà tard o d'hora un producte secessionista"

ses Deordal (1972-1996), publicant-se diferents materials catequètics per als xiquets i un cantoral litúrgic exclusivament en valencià." Però l'excepció es va acabar: "L'arribada del bisbe Juan Antonio Reig Pla (1997-2005) va significar un retrocés important de l'ús del valencià a la diòcesi, retrocés paral·lel a la pròpia vida pastoral, que anà empobrint-se cada vegada més."

De tota manera, i abans que tot això passés, hi va haver un fet ben remarcable: el 1964, arran d'una campanya de

“L'Església vol una mateixa traducció litúrgica per a cada domini lingüístic”

Vet aquí alguns dels raonaments de la comissió interdiocesana encapçalada per Sanchis Guarner i Pere Riutort, els anys 70, sobre les adaptacions a la variant valenciana del català.

“En el 36.3 de la Constitució ‘Sacrosantum Concilium’, hi ha una certa invitació a posar-se d’acord quant als textos litúrgics, als bisbes de les regions veïnes. La corresponent Instrucció d’aplicació de la Constitució, referint-se a l’esmentat article, diu: ‘S’establirà un acord sobre les traduccions, si el cas ho demana, entre els bisbes de les regions veïnes que parlen la mateixa llengua.’”

“Pau VI, en discurs dirigit als congressistes traductors de la Litúrgia a les diferents llengües, s’expressava així (11 de novembre de 1965): ‘De manera molt especial, s’ha de mirar que a les regions on hi ha una mateixa llengua, es tinga unitat en els textos litúrgics i que s’evite al màxim la multiplicitat de traduccions, que seria contrària a la serietat i dignitat de la litúrgia.’”

“El 7 d’abril de 1965, el Dr. Josep Pont i Gol, aleshores

bisbe de Sogorb-Castelló, demanà al ‘Consilium ad exequendam constitutionem de Sacra Liturgia’ si es podien fer adaptacions al valencià de la traducció comuna en llengua catalana, ja aprovada per la Santa Seu. La resposta del Consilium va ser així: ‘La ment del ‘Consilium’ és que les acomodacions particulars d’aquesta mena s’eviten totalment, amb la intenció al mateix temps que els fidels puguin tenir una certa uniformitat amb les regions veïnes i d’aquesta manera els pugui resultar una major facilitat per a la participació conjunta en els ritus sagrats.’”

“La gestió del Dr. Narcís Jubany, aleshores bisbe de Girona i responsable de les edicions de llengua catalana, va tenir millor èxit que la del Dr. Pont i Gol, ja que el maig de 1966 va aconseguir de forma oficiosa, de paraula, que es poguessin fer edicions per al País Valencià i Balears. En principi, s’havia de mirar que el text base es confeccionés ja al màxim en vocabulari comú, de forma que servís igualment per a catalans, valencians i mallorquins; s’havia de canviar el menys possible.”

Lo Rat Penat, es van enviar a l’arquebisbe de València, Marcel·lí Olaechea, 20.000 adhesions a una instància que demanava que actes litúrgics, catecisme i predicació empressin la “llengua vernacla” que havia vist carta de naturalització conciliar. Hi havia el rumor, explica Vicent Canet, de “l’adopció del castellà com a llengua vernacla a les diòcesis valentines”, i això va mobilitzar les 20.000 signatures (que és aviat dit, situats com som a l’any 1964).

En aquest context es va produir el degoteig de treballs que havia de culminar, el 1975, en la publicació del famós *Llibre del Poble de Déu*: Manuel Sanchis Guarner, Avel·lí Flors i Lluís Alcon foren els responsables, el 1969, de l’edició de l’*Ordo Missae*, el primer ordinari de la missa adaptat a les formes dialectals valencianes; Avel·lí Flors mateix, juntament amb Pere Riutort, van seguir idèntic mètode per a l’edició de la *Pregària dels fidels*. No es tractava pas de cap traducció de bell nou: tal com hi feien constar explícitament, aquell era el “Text de la Comissió Interprovincial Valentino-Tarraconense confirmat pel Consilium de Roma, amb adaptacions per a l’ús de les diòcesis de València, Sogorb-Castelló i Oriola-Alacant, autoritzades

pels bisbes respectius”. Cinc anys més tard, la Comissió Interdiocesana per als Textos Litúrgics en Llengua Vernacla recordava en un escrit des de quins paràmetres s’havien mamprès aquelles adaptacions: sota un explícit títol, “Sempre s’ha admès la unitat de la llengua”, relataren: “Partint de la unitat lingüística, la Comissió Interprovincial de versions a la llengua catalana és única per a Catalunya, València i Balears, i té membres dels tres Països de Llengua Catalana. És l’única entitat que té la delegació de la Conferència Episcopal Espanyola i és l’única que presenta els seus textos a aprovar a la Santa Seu”. I és d’aquesta traducció, per tant, que s’adapten “al parlar valencià correcte els textos ja aprovats per la Santa Seu en la llengua comuna de Catalunya, València i Balears”.

I què era aquesta “Comissió Interdiocesana”? L’ens que s’havia constituït el 14 de maig de l’any 1973, per decret de l’arquebisbe de València, per tal de dur a terme tant “l’adaptació dels textos litúrgics a la llengua vernacla” com la “revisió i publicació d’aquests, bo i tenint cura de tots els seus aspectes litúrgics”. Formaven la comissió, entre més, Manuel Sanchis Guarner, Enric

Valor, Francesc de Borja Moll, Marià Villangómez o Francesc Ferrer Pastor (també Xavier Casp i Miquel Adlert, futurs capdavaners del secessionisme lingüístic que encara no se n’havien declarat) o, per la banda dels preveres, Vicent Sorribes, Pere Riutort, Avel·lí Flors, Lluís Alcon o Josep Alminyana (que també va emprendre després el camí de Casp i Adlert). A mitja feina, Casp i companyia van deixar la comissió. Tal com relata Vicent Canet, bo i resseguint les actes manuscrites de Ferrer i Pastor, que exercia de secretari de la comissió, el 27 de novembre d’aquell mateix 1973, el duo Casp-Adlert va reclamar un canvi de gramàtica, a la qual cosa la resta, encapçalada per Sanchis Guarner, es va oposar. Els dissidents se’n van anar, la tasca va continuar i finalment va veure la llum l’obra que conté, en resum de Canet, “un missal dominical i festiu, un cantoral popular, els rituals dels sacraments, la litúrgia dels difunts, l’apèndix del missal romà, la litúrgia en llatí i les oracions del cristià”: el *Llibre del Poble de Déu*.

La ‘guerra de les misses’. Tan bon punt es va editar, començaren els atacs. Repassar els insults i les

La sang vessada

Va ser una de les primeres dagues que es van emprar contra el *Llibre del Poble de Déu*: articles i cartes al director, escrits simultàniament a *Las Provincias* ja el mateix desembre del 1975, quan l'obra tot just acabava de sortir del forn (i quan també tot just s'assajaven les primeres desqualificacions contra el text, contra els qui l'havien fet possible i contra allò que representava), coincidien a "acusar" (en fi) el *Llibre* del terrible *pecat* d'emprar, per a la consagració del vi a la part de l'Eucaristia on diu "la sang de l'aliança nova i eterna, vessada per vosaltres i per tots els homes, en remissió dels pecats", el terme "vessada", en comptes del "donada" que es feia servir a l'ordinari anterior (o del "derramada" que proposava alguna carta al director).

La Comissió Interdiocesana Valentina per als textos Litúrgics (amb Manuel Sanchis Guarner i Ferrer i Pastor i Enric Valor i Francesc de Borja Moll i Pere Riutort i etcètera) va donar resposta raonada a l'obsessió *anti-vessadista*. Reproduïm alguns fragments del "Comunicat a l'opinió pública", escrit el 2 de febrer del 1976.

D'una banda, el comunicat transcrivía part de les actes de la comissió:

"Capítol important ha suposat, en la consagració del vi, l'estudi del canvi de 'vessada' per 'donada' tal com estava en la primera edició. Han comprès els membres de la Comissió que la paraula grega 'ekjynnómenon' que hi ha en Mt. 26,28; Mc. 14,24; Lc. 22,20 i que també consta en la Litúrgia bizantina, en llatí 'effundetur', no pot ser traduïda per 'donada'.

"El verb 'donar' no expressa el concepte d'escampar la sang damunt el poble tal com Ex. 24,8 presenta com a principi de l'Antiga Aliança. La Nova Aliança comença amb la sang de Crist que, eixint d'Ell mateix com a víctima, vessa damunt tots els hòmens.

"El president de la Comissió dóna compte, a més, que d'acord amb la carta de la Sagrada Congregació per al Culte (25-10-73), la paraula 'vessada' no pot ser canviada sense un permís exprés del Papa.

"També ha resultat oportú afegir que el verb 'vessar' no està totalment en desús de part del poble valencià. Vegeu les expressions 'ple a vessar', 'aiguavessant d'una

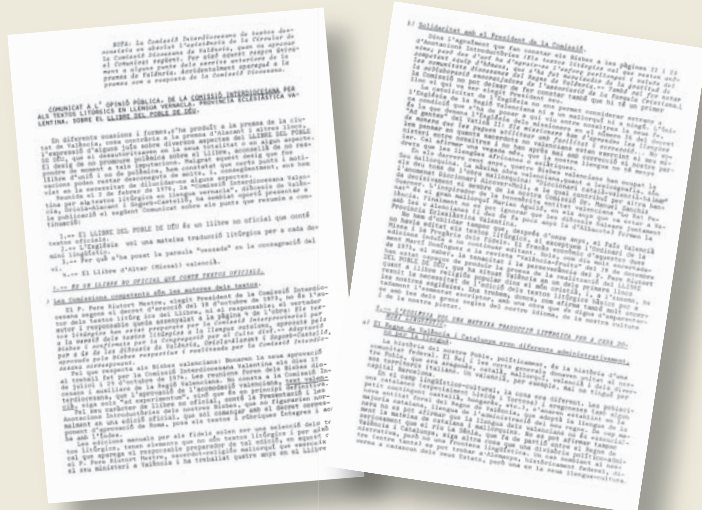
mntanya o d'una teulada', 'el vessant de la teulada', etc. Totes d'ús corrent a les terres valencianes.

"També es vol fer constar que la traducció de l' 'effundetur' llatí ha estat feta en italià per 'sangue versato', i en francès per 'sang versé', paraules evidentment del mateix significat i arrel etimològica del nostre verb 'vessar'.

"En la nostra llengua, a més, 'vessar' no té cap sinònim. 'Derramar' sembla un barbarisme inadmissible. El verb 'escampar' no tradueix correctament l' 'ekjynnómenon' grec, que significa evidentment que la sang procedeix de Crist, mentre que 'escampar' no donaria a entendre aquest origen."

D'una altra banda, el comunicat incloïa també una explicació del bisbe Josep Pont i Gol, sota l'autoritat del qual s'havia editat l'Ordinari de la missa el 1969 i el 1970:

"Quan era a Sogorb-Castelló, vaig canviar la paraula consagratòria 'vessada' molt a contracor, i per fer concessió al llenguatge popular, per la paraula 'donada', forma vivent arreu i catalogada al Pompeu Fabra i al Diccionari Català-Valencià-Balear. Ara, certament, cal tornar a 'vessada' com cal tornar en tot al text típic del *Llibre d'Altar*, confirmat el 31 de gener d'enguany [1974]. Més encara: ara no tenim l'eixida que llavors teníem, i que vaig utilitzar,

Dos dels fulls del comunicat de la Comissió Interdiocesana.

de recórrer a la facultat de les acomodacions dialectals. La norma del 25 d'octubre de 1973 reserva ara al Papa totes les fórmules sacramentals. Jo deixaria 'vessada': a) perquè no sé si val la pena de recórrer al Papa, puix és precisament en les fórmules sacramentals on més volen unitat; b) crec, a més, que és millor no fer-ho, donada la poca consistència formal de la concessió de què gaudim de fer acomodacions. Podria donar-se el cas que ho perdésem tot; c) No serà difícil explicar a la gent el sentit de la paraula 'vessada' que, per altra part, el text ja pressuposa. El Diccionari Català-Valencià-Balear diu que el mot és viu al Regne de València. Ací, per exemple, ha entrat prou bé la frase 'llevar el pecat', no usada a Catalunya i sí a València i Mallorca i que per mor de la unitat els catalans hem acceptat; d) el verb 'vessar' no té sinònims adients; e) les raons teològiques en favor de 'vessada' cal atendre-les preferentment."

barroeries que va acollir la premsa valenciana de l'època (especialment i incipientment *Las Provincias*) pot generar autèntica perplexitat a qui no conegui el trist esquema que també es va practicar fora de l'àmbit litúrgic amb idèntica intenció: agitació escrita, assetjament amb noms i cognoms (en aquest cas, les fuetades van recaure directament sobre Pere Riutort, president de la Comissió Interdiocesana encarregada de l'adaptació, editor del *Llibre* i, pecat terrible als ulls dels nous inquisidors, mallorquí) i, finalment, intimidació per la via directa de l'agressió.

De fet, aquells articles i les *espontànies* cartes que es van publicar a *Las Provincias* el desembre del 1975 contra el *Llibre del Poble de Déu* formaven part de la trista presentació pública de l'anticatalanisme de transició (Franco s'havia mort feia poc) al País Valencià. Així com després en van dir *batalla*, de la sistemàtica persecució i agressió contra tot allò que pogués semblar remotament *catalanista*, en aquest cas, en què els uns intentaven celebrar l'ofici en valencià, a València, i els altres els interrompien a crits i cops i amenaces, resulta que va ser una guerra, la guerra de les misses.

Després dels intents de desqualificació dels textos del *Llibre*, d'articles i cartes enviades a les parròquies afirmant que no eren *vàlids* (veritat i realitat no han estat mai conceptes que l'agitació blavera considerés que havia de tenir en compte), van començar a circular textos litúrgics en ortografies estrafolàries que després es brandaven a les violentes interrupcions de les misses. L'associació Paraula Cristiana descrivia, en una circular enviada el febrer del 1979, els assalts a l'església de la Companyia de Jesús i a la de Santa Caterina, a València, on "els celebrants foren insultats d'una manera grollera i brutal", amb crits de "criminals, traïdors que celebren la missa de Judes, venuts a l'or català". La policia fou avisada, però va dir que no hi podia fer res. "Els fidels, molt impressionats –continua el relat– fins al punt que a alguns hòmens i dones els caigueren les llàgrimes, demostraren una dignitat i una caritat veritablement exemplar. Gràcies a això no va acabar tot en batalla campal." Re-

Una imatge dels dos amics, Pere Riutort i Manuel Sanchis Guarner (els dos primers per l'esquerra), en un acte a Formentor.

cordaven des de Paraula Cristiana que "a la ciutat de València es diuen unes 800 misses en castellà, de les quals no protesten aquests *valencianistas*; ara es veu que volen fer impossible la celebració de les deu misses en llengua vernacla que se celebren a la ciutat". Ho van aconseguir. I fins avui.

El paper de l'AVL. La dèria de començar-ho tot de cap i de nou i diferenciadament que ha caracteritzat l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL) des que fou creada ha trobat en el camp de la litúrgia espai per córrer sense alçar gaire polseguera. De fet, la primera comissió que es va crear al si de l'AVL fou la de textos religiosos, i ja el 2002 es presentava una traducció *ex novo* del missal (que ara per ara continua sense el vist-i-plau eclesiàstic).

Va tenir resposta immediata de la banda de Pere Riutort de manera contundent, en un article publicat a la premsa aquell juny del 2002: "Ens

trobem davant d'una versió valenciana, que no accepta allò del *diasistema compartit*... ja que no farà les simples adaptacions a les versions fetes des d'aquesta unitat de la llengua que tenen l'aprovació canònica en tota regla", escrivia.

Però, què hi té a veure, l'AVL, amb els textos litúrgics? O, més exactament, quin és el camí que es proposa ara per a l'oficialització d'aquesta seva traducció? Tal com consta a la petició feta arribar al bisbe de València, ara es demana que els bisbes de València, Sogorb-Castelló, Oriola-Alacant i Tortosa proposin a la Conferència Episcopal Espanyola (CEE) "la traducció de la totalitat dels textos litúrgics al valencià". En cas d'aconseguir-ho, continuen, "haurà de ser nomenada una comissió interdiocesana *ad hoc* que revisarà, des del punt de vista doctrinal i litúrgic, els treballs ja realitzats per l'AVL". Després se suposa que el text, havent rebut el vist-i-plau dels bisbes del territori valencià, encara ha de tornar a la CEE, ser-hi aprovat i obtenir el darrer consentiment de Roma.

Si ho aconseguix, i com si els esforços de tantes persones dignes, durant tants anys, no haguessin valgut de res, el valencià tindrà, a la litúrgia catòlica, estatus diferenciats del *català*.

Núria Cadenes

Els uns intentaven celebrar l'ofici en valencià i els altres els interrompien a crits i a cops